

Oorlogservaringen op de boerderij van J.W. Winkel in Oukoop, 1939 - 1945

Arie A. Manten
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

Op 1 september 1930 kocht Jan Willem Winkel (geb. 8 december 1890 te Mijdrecht) de in 1894 gebouwde boerderij Landzicht, Oukoop 38. Dat gebeurde op een openbare verkoping, in Het State Wapen te Breukelen, ten overstaan van notaris Mr. E.B. van Julsingha.

Deze boerderij ligt betrekkelijk vooraan in Oukoop, aan de westzijde van de Oukoper Dijk, tussen de weilanden, en is alleen bereikbaar over een ongeveer 250 meter lange oprijlaan ("het pad"). Aan de zuidzijde van het hoofdhuis was een arbeiderswoning aangebouwd; aan de achterkant de stal. Op enkele meters van de achtergevel stond de hooiberg. Dicht achter de opstallen lag een geriefhoutbosje, waaruit de boer vroeger rondhout kon kappen voor gebruik op de boerderij; men noemde het kortweg "het bos".

Winkel nam zijn intrek in deze boerderij met vrouw, vier dochters en twee zoons. Gedurende de Tweede Wereldoorlog hebben zij daar heel wat meege maakt.

Mobilisatie van de Nederlandse strijdkrachten, 1939

Eind augustus 1939 werd in Nederland de algemene mobilisatie afgekondigd. De meeste mensen dachten optimistisch dat het Nederland wel zou lukken om - net als in de Wereldoorlog 1914-1918 - neutraal te blijven. Meteen na het nieuws over de Duitse oorlogsverklaring aan Chamberlain, in september 1939, vervolgde de juffrouw op de Nederlandse radio met een verhandeling over groenten in blik.

Maar overal zag men militairen die onder de wapenen geroepen waren. Ook op de boerderij van Winkel kwamen er een paar kijken. Hij kreeg de opdracht zijn achter de stal gelegen schuur helemaal leeg te maken en die vervolgens ter beschikking te houden van het gemobiliseerde Nederlandse leger. Dat wilde er legerpaarden in kunnen stallen. Winkel vreesde dat het rieten dak van de schuur daar wel eens ernstig onder te lijden zou kunnen krijgen, want dat reikte zo laag dat paarden er met vraatzuchtige monden gemakkelijk bij konden. Daarom timmerde hij snel nog flink wat kippegaas tegen de binnenkant van het dak aan. Hij had zich de moeite kunnen besparen, want de bij hem in te kwartieren Nederlandse legerpaarden zijn nooit gekomen.

In de warme nacht van 9 op 10 mei 1940 werd met open ramen geslapen. Tegen 4 uur in de ochtend klonk het zware gedreun van vliegtuigen. Toen het tijd was om op te staan en de radio werd aangezet, hoorde men het verbijsterende bericht dat ook voor Nederland de oorlog begonnen was.

Nederland bezet gebied

Het bericht van de Nederlandse capitulatie op 14 mei 1940 kwam onverwacht. Men had beseft dat het Duitse leger veel sterker was dan het onze, maar ook vertrouwen gehad in de strijd lust van de eigen militairen, het defensief vermogen van de Waterlinie en de steun van Franse en Engelse kant.

Het idee van een bezetting door Duitsland werkte aanvankelijk beangstigend, maakte onzeker, ontnam de mensen een duidelijke toekomstverwachting. Maar langzamerhand hernam het gewone leven zijn gang.

De bezettingstroepen gedroegen zich correct, er volgden geen gewelddadigheden en plunderingen. De gevreesde inlijving van Nederland bij Duitsland bleef uit. Maar al in de nazomer was voelbaar dat de situatie veranderde. De legale nieuwsvoorziening via

krant en radio werd in dienst gesteld van de Duitse propaganda, die er op gericht was het politieke denken van de Nederlanders in nationaal-socialistische richting om te buigen. Het beluisteren van "vreemde" radiozenders werd verboden. De werving van Nederlanders voor werk in Duitsland begon. Op 1 juli 1940 kwam de eerste Duitse maatregel tegen de joden. Eind juli 1940 circuleerden de eerste berichten dat de bezetters Nederlandse gijzelaars in Duitse kampen gevangen zette. Men durfde niet meer vrijuit tegen iedereen te praten, uit angst dat doorvertellen van wat men gezegd had kon leiden tot verraad.

Afb. 1. Luchtfoto van de boerderij van Winkel, gemaakt in juni 1952. Achter het huis met stal is nog net de hooiberg te zien; links van de stal de arbeiderswoning, die tijdens de oorlog door evacués werd bewoond. (Foto uit familie-album van Mw. Rika Fokker-Winkel.)

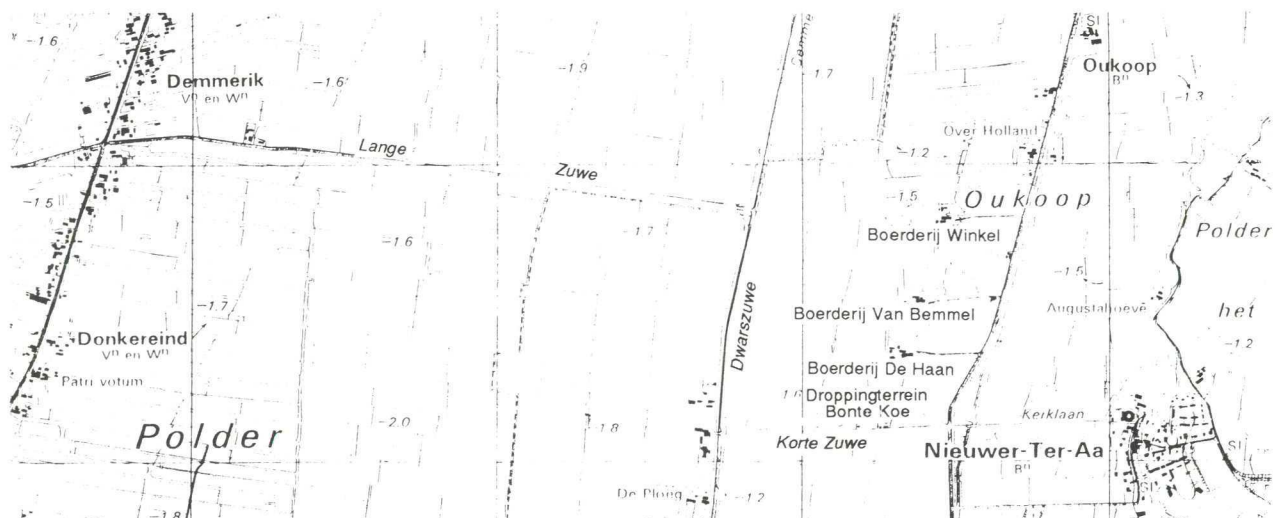
Onderduikers

Al spoedig begonnen in Nieuwer Ter Aa meester J.W. Hörst, hoofd van de School met de Bijbel, en politieman H. van Maanen zich te oriënteren op de behoeften aan en mogelijkheden tot illegaal werk. Dat bestond in de begintijd nog in hoofdzaak uit hulp aan onderduikers. Niet dat er meteen zo veel personen illegaal gehuisvest moesten worden, maar alle hulp aan onderduikers moest van de grond af en proefondervindelijk worden opgebouwd. Het zou tot het voorjaar van 1943 duren voordat een landelijke organisatie van onderduikerhelpers vorm begon te krijgen.

In 1942 werd ook de boerderij van Winkel een adres waar Hörst en Van Maanen onderduikers naar toe stuurden. Hörst was al geruime tijd bevriend met Winkel en wist dat die volkomen te vertrouwen was. Winkel zat in het schoolbestuur en beiden waren meelevend lid van de Nederlandse-Hervormde kerk.

Sommige gasten van de familie Winkel kwamen slechts voor korte tijd, op doorreis naar elders. Anderen zochten een vertrouwd onderkomen voor langere duur. Ook kreeg de boerderij een opvangfunctie voor onderduikers uit het dorp Nieuwer Ter Aa, wanneer men daar de situatie even wat te gevaarlijk vond, bijvoorbeeld omdat voor een Duitse razzia werd gevreesd. In het laatste oorlogsjaar zijn er wel avonden geweest dat de hele stal van Winkel vol zat. Ook op de boerderij Jansjes Hoeve van Cornelis ("Knelis") Fokker - wat noordelijker aan de westkant van de Oukoper Dijk - konden veel mensen terecht als er gevaar dreigde.

De eerste die lange tijd bij de Winkels bleef, was een Fries, die als schuil-

Afb. 2. Situatiekaartje.

naam "Tom" had. Later kwam men er achter dat hij in werkelijkheid Geale Postma heette. Het was in Friesland te gevaarlijk voor hem geworden vanwege zijn illegale werk, maar dat weerhield hem niet om ook vanuit Oukoop weer allerlei ondergrondse activiteiten te ondernemen. Na de oorlog werd hij inspecteur van politie in Rotterdam.

Vervolgens werd een omstreeks 18 jaar oude Amsterdamse jongen bij hen gebracht. Dat was een knaap die jarenlang gewend was geweest in alles zijn zin te krijgen, een "verwend aapje". In Oukoop probeerde hij zijn oude manier van doen voort te zetten. Ondanks alle waarschuwingen voorzichtig te zijn, deed hij na zonsondergang rustig het licht aan omdat hij anders niet kon lezen. Op klaarlichte dag ging hij een eind wandelen wanneer hij behoefte had aan beweging of frisse lucht. Na enige tijd was men genoodzaakt hem naar elders door te verwijzen, omdat hij te veel risico voor ontdekking opleverde, en daarmee ook het gastgezin en mede-onderduikers in gevaar bracht.

Meneer Van Breukelen

De derde onderduiker die voor langere tijd kwam - de kalender stond toen inmiddels net op 1943 - was "meneer Van Breukelen". Ook dat was een schuilnaam; zijn echte naam werd niet aan de familie Winkel meegedeeld. Wel zei Hörst tegen de gastheer dat "Van Breukelen" actief was bij de ondergrondse en dat de omstandigheden in de stad Utrecht te riskant voor hem geworden waren.

Bij stukjes en beetjes kwam Winkel er achter wie "Van Breukelen" in werkelijkheid was. Toen hij een keer even weg was, maar zijn hoed aan de kapstok had laten hangen, zag Winkel dat in de rand van de hoed de letters A.F.U.K stonden. De vrouw van "Van Breukelen" zat ondergedoken in een zomerhuisje achter de Scheendijk. Toen "Van Breukelen" een urgente boodschap aan haar overgebracht wilde hebben, bood Winkel aan even daarheen te gaan. Zij stelde zich toen voor als mevrouw Krikke. Hij bleek Ir. A.F.U. Krikke te zijn, actief binnen de Orde Dienst (O.D.). Dat was een bewapende organisatie van voornamelijk Nederlandse oud-militairen die vooral was opgezet met de doelstelling de orde te handhaven als de bezettingsmacht vertrok, om te voorkomen dat in een - wat het overheidsgezag betrof - onduidelijke overgangsfase de communisten de macht aan zich zouden trekken. Ook in zijn onderduikerstijd zette Krikke de ondergrondse activiteiten onverminderd voort.

Verstopplaats en ontsnappingsroute

De onderduikers sliepen gewoon bij de familie Winkel in huis. Om voorbereid te zijn op noodsituaties, was onder de vloer een geheime berggruimte in-

gericht, met een toegangsluik onder het tapijt in de voorkamer.

In juni 1943 moesten op Duits bevel alle radiotoestellen worden ingeleverd. Er werden zware straffen in het vooruitzicht gesteld aan iedereen die dat niet deed, onder meer het verbeurd verklaren van de hele inboedel. Elke dag stonden er dreigementen in de kranten wat er kon gebeuren als de autoriteiten toch nog een radiotoestel in huis vonden. Winkel peinsde er echter niet over zijn radio weg te brengen. In de bergruimte onder de vloer stond sedertdien ook de radio, zodat nog regelmatig naar de Engelse zender kon worden geluisterd. Dat gaf steeds een gevoel van spanning, omdat ze zo contact hadden met de vrije wereld.

Om ontsnappen naar het polderland mogelijk te maken, waren over diverse sloten planken gelegd. Over enkele sloten lagen ook vóór de oorlog al planken, dus een sloot met plank wekte niet direct argwaan. Overdag was zo'n ontsnappingsroute van weinig waarde, omdat men in het open polderlandschap over grote afstanden iedere beweging kon waarnemen, maar voor de nachtelijke uren was ze van grote betekenis.

Binnenlandse Strijdkrachten

In september 1944 werden op wens van de Nederlandse regering in ballingschap door samenvoeging van diverse ondergrondse groeperingen de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (B.S.) gevormd. De O.D.-leiding in het Gewest Utrecht was niet blij met deze order.

Het betekende dat O.D.-mensen actiever zouden moeten gaan deelnemen aan gewapend verzet en dat bovendien in samenwerking met mensen van de Knok Ploegen (K.P.), die door O.D.'ers voor een deel werden gezien als communisten en avonturiers. Dat leidde tot grote meningsverschillen over de werkwijze en de toewijzing van bevoegdheden binnen de te vormen B.S.

Uiteindelijk kwam voor B.S. Gewest 8 (dat de provincie Utrecht, een deel van de Veluwe, de Betuwe en de Bommelerwaard omvatte) een tweehoofdige leiding tot stand, bestaande uit J.H. des Tombe (schuilnaam "Scholberg"; gewestelijk commandant van de O.D.) en Cor Been ("Grote Cor", provinciaal K.P.-leider). A.F.U. Krikke werd toen commandant van het B.S. District Noord-West Utrecht.

Op 26 september 1944 kreeg het Gewest echter vanuit de in Amsterdam gevestigde landelijke B.S.-leiding te horen dat een éénhoofdige leiding werd verlangd. Des Tombe besloot daarop terug te treden en de nog pas 22-jarige Cor Been vond men als enige commandant te jong.

Na moeizaam overleg werd Krikke aangezocht als gewestelijk commandant. Hij was een O.D.'er, maar werd gezien als iemand met - zoals de belangrijkste fusiepartner zei - een "K.P.-mentaliteit".

Krikke belegde op de boerderij van Winkel ook vergaderingen van mensen uit de illegaliteit; de meesten die dan kwamen, waren onbekenden voor het gastgezin, maar Hörst was er bijna altijd bij. Het boerengezin bleef onwetend van wat er besproken werd, maar verleende alle nodige ondersteunende medewerking. Een van de dochters Winkel zat dan altijd in de voorkamer voor het raam om de oprijlaan naar de boerderij in de gaten te houden. De vergaderingen duurden vaak tot laat in de nacht, maar de bezoekers bleven niet slapen. Uit de relatie tussen Hörst en "Van Breukelen" werd Winkel duidelijk dat "Van Breukelen" de hoogste in rang was.

De arbeiderswoning bij Winkels boerderij werd in de latere oorlogstijd bewoond door evacués, die gelukkig volledig betrouwbaar waren.

Wapendroppings

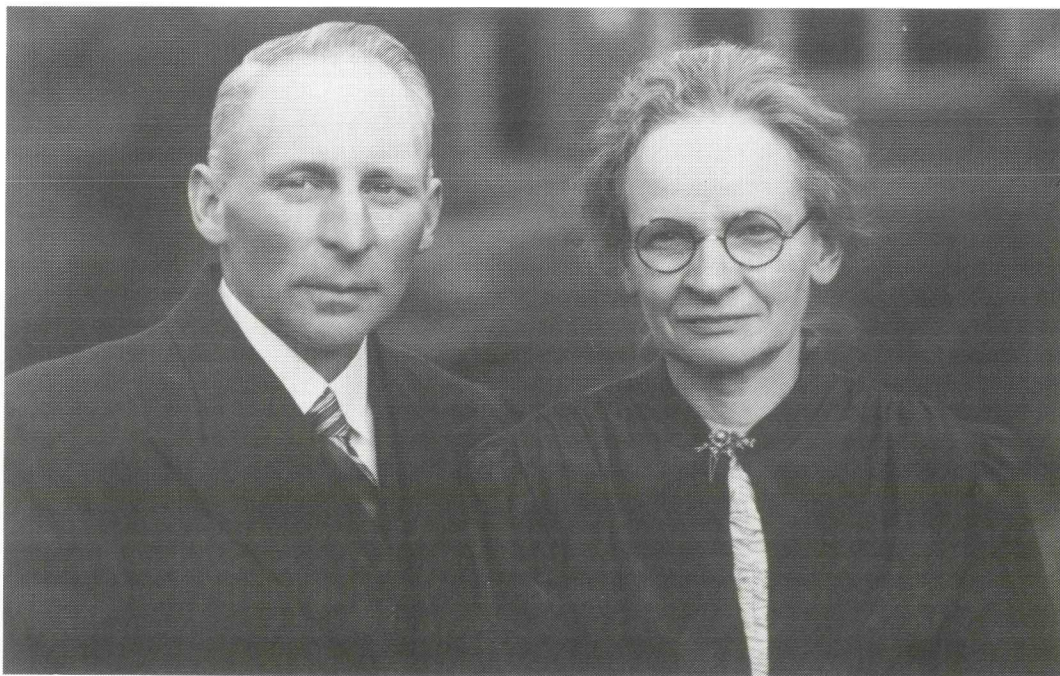
Enkele keren moest een wapendropping geborgen worden door de ondergrondse van Nieuwer Ter Aa, waarvan ook zoon Hendrik (roepnaam Henk) Winkel deel uitmaakte. Volgens de officiële registratie hebben gedurende het laatste oorlogsjaar boven de provincie Utrecht 41 wapendroppings uit gealli-

eerde vliegtuigen plaats gevonden. Ruim 20 % daarvan had plaats ten westen van Breukelen, rond Kockengen nog meer dan rond Nieuwer Ter Aa. In totaal waren in de provincie 15 afwerpterreinen geselecteerd. Daarvan lagen er enkele dicht bij de stad Utrecht, waar nogal wat ondergronds actief waren; andere terreinen lagen bij Woudenberg, Woerden, Linschoten, Wilnis, Loosdrecht en Eemnes.

De geschiktheid van een droppingterrein werd bepaald door de afmetingen (minstens 400 bij 400 meter), de bodemgesteldheid, de openheid van het landschap en het aantal sloten (liefst zo min mogelijk). Verder mochten er in de buurt geen Duitse of andere "foute" instellingen zijn, de aanvliegroute moest buiten bereik liggen van Duitse radar of luchtdoelgeschut, de ontvangstploeg moest in geval van nood snel in verschillende richtingen weg kunnen komen en de containers moesten snel op een veilige plaats in de buurt kunnen worden uitgepakt. Als afwerpterrein bij Nieuwer Ter Aa dienden ofwel de weilanden van Teus Korver, aan de noordkant van de Korte Zuwe, of de weilanden nabij de Lange Zuwe. Per keer werd doorgaans vijf ton aan wapens, munitie en springstoffen afgeworpen, verpakt in 24 containers.

Meestal kwamen de containers ongeveer op de bestemde plaats terecht, maar een enkele keer werd die gemist. Toen twee parachutes neerkwamen op het terrein van Leen de Haan zette dat wat schrik. Hij had vóór de oorlog behoord tot de mensen die kinderlijk oprecht meenden dat Mussert een betere maatschappij nastreefde; Hitler had immers in het voor de Nederlandse agrariërs belangrijke afzetgebied Duitsland de werkloosheid en de hyperinflatie al succesvol bestreden, terwijl in Nederland de economische malaise voortduurde.

Buurman Van Bommel maakte De Haan op de parachutes attent en samen ruimden ze die snel op. In de middag, toen De Haan aan het appels plukken was, kwam "meneer Van Breukelen" langs. Die zei: "Meneer De Haan, u hebt iets gezien wat u niet had mogen zien; als u dat verrad, kost u dat uw leven". Vanuit de appelboom stelde De Haan hem gerust. De praktijk wees inderdaad uit dat men van hem niets te vrezen had.

Afb. 3. Jan Willem Winkel en zijn vrouw Antje Winkel-Stam op 6 juli 1944, toen zij 25 jaar getrouwd waren. Ondanks de moeilijke omstandigheden werd dat feestelijk gevierd, maar de meeste gasten moesten noodgedwongen blijven slapen omdat men van de bezettingsautoriteiten in de avond en nacht niet op straat mocht komen. (Foto uit familie-album van Mw. Rika Fokker-Winkel.)

Het wegwerken van de parachutes was altijd het eerste wat na een dropping moest gebeuren. De parachutestof had, behalve groen, vaak opvallende kleuren: rood, wit, blauw, oranje. (Na de oorlog leverde dat dankbaar benut materiaal voor meisjesjurken op.) Na het uitpakken van de containers werden die snel zo onopvallend mogelijk begraven. De wapens werden ontvet, gemonteerd, gesorteerd en geïnventariseerd.

Voor ieder type wapen gebruikte men als code de naam van een rookartikel. Een bazooka heette bijvoorbeeld een gouwenaar, een brengun een sigarettenroller, een handgranaat een pijpekop en een limpet (kleefbom) een tabaksdoos. Zou zo'n lijst ooit in verkeerde handen vallen, dan leverde dat niet meteen risico's op. Als de ondergronds zo met de wapens bezig waren, zaten altijd een of meer van de dochters Winkel op de uitkijk naar eventueel gevaar van buitenaf.

De via droppings verkregen wapens en de zo klein mogelijk opgevouwen parachutes werden daarna op een aantal plaatsen in en rond Nieuwer Ter Aa verborgen gehouden. Een daarvan was de boerderij van Winkel, waar de spullen verstopt waren tussen het stro in de varkensschuur. Toen het meer werd, liet men bij aannemer Hulsman een waterdichte kist maken, die in "het bos" in de grond kon worden begraven. Bij ingebruikneming bleek dat ze zich hadden verkeken op de opwaartse druk van het grondwater in de losse veenbodem. Bij een hoge waterstand werd de kist met inhoud zodanig omhoog gestuwd dat hij aan de oppervlakte zichtbaar werd. Extra verzorging op het deksel was nodig om de kist ondergronds te houden.

Als een dropping zou plaatsvinden, kon het gebied van Nieuwer Ter Aa met medewerking van naburige verzetsgroepen nagenoeg tot een eiland worden gemaakt, door het open zetten van de Portengense Brug, de toenmalige ophaalbrug op de kruising van Lange Zuwe en het Donkereind, de brug over het Merwedekanaal bij Nieuwersluis en de Galgerwaardse Brug aan het begin van Oud Aa. Bij de vaste brug op de kruising van Kerklaan en Oukoper Dijk, middenin het gebied, stond dan altijd een wachtpost van de plaatselijke ondergrondse.

In de voorzomer van 1944 werd het oostelijke deel van de polder Oukoop op Duits bevel onder water gezet, evenals het aangrenzende deel van de polder Het Honderd tot aan de spoorlijn (zie de aflevering van dit tijdschrift van mei 1995, blz. 121 - 127). Daarbij kwam de boerderij van Jaap Fokker aan het Honderdsche Laantje (het Huis Het Honderd) rondom in het water te staan. De bewoners trokken weg, en mede daardoor vond de ondergrondse die boerderij na verloop van tijd een zeer geschikte plek om wapens en munitie te verbergen; immers, als er door de vijand ooit wat werd gevonden, dan waren er geen mensen in de buurt die onmiddellijk konden worden opgepakt. De wapens die aanvankelijk op de boerderij van Winkel verborgen waren, werden daarheen overgebracht, evenals de wapens die daar na een latere dropping werden gemonteerd.

Toen een wapenzending die voor de Ter Aase ondergrondse bestemd was, abusievelijk in Laag-Nieuwkoop terecht kwam (zie het nummer van mei 1995 van dit tijdschrift, blz. 107), ging het door de Kockengense ondergrondse verzorgde transport ook naar het Huis Het Honderd. Bij de tijdelijke inundatiekade tussen het droge en het onder water gezette deel van Oukoop moest de inhoud van de groentewagen toen in een praam overgeladen worden. Bij dergelijke activiteiten werd ook Leen de Haan ingeschakeld, die het geïnundeerde terrein goed kende, uitstekend met de praam kon varen en aan wiens betrouwbaarheid inmiddels niemand meer twijfelde. Het varen gebeurde in het donker, het uitladen hoogstens bij het licht van een zaklantaarn. Eén keer kwamen de containers pas kort voor het ochtendkrieken naar beneden; er was toen geen tijd meer om ze naar Het Honderd af te voeren, zodat de lading een dagje bij De Haan in de paardestal onder het stro bleef liggen.

Winkel had als boer weinig last van de inundatie, met al zijn land aan de westzijde van de Oukoper Dijk. Van de 21 hectaren van De Haan stonden er echter tien onder water.

Duitsers op het erf

Verschillende keren kwamen er onverwacht Duitsers het lange pad naar

het erf van de boerderij van Winkel op. Een van de oorzaken was, dat Winkel gedurende de hele oorlog een paard had. Die merrie was door de Duitse Wehrmacht afgekeurd, wegens een haar overkomen ongeluk, maar dat kon je van de weg af niet zien en dus kwamen argwanende soldaten soms pools-hoogte nemen.

Rika Winkel herinnert zich haar grote schrik toen ze een keer Duitsers het erf op zag komen, terwijl "Tom", "Van Breukelen" en haar broer Henk Winkel alle drie buiten liepen. Razendsnel wist ze hen te waarschuwen en toen de Duitsers dicht bij de voorzijde van het huis waren gekomen, vanwaar ze geen zicht meer hadden op de achterste delen van het erf, zagen de drie mannen op tijd kans achter de hooiberg weg te komen. Bij een andere gelegenheid moest ze, toen Duitsers het huis naderden, snel via het achterhuis verdwijnen met een koffer van "Van Breukelen", die ze zo goed mogelijk in "het bos" verstopte.

Soms naderden er Duitsers over het achterland, waar ze voor hun ontspanning op hazen en konijnen jaagden. Maarten Winkel werd op het eigen erf een keer volledig verrast door een verdwaalde kogel die krakend insloeg in het hout van de omheining.

Evenals alle andere boeren was Winkel verplicht de opbrengsten van zijn bedrijf, voor zover niet nodig voor eigen consumptie of als zaai- en pootgoed, aan de overheid te verkopen. Een Controledienst (C.D.) hield er toezicht op dat dat ook werkelijk gebeurde. De met de Duitsers heulende C.D.'ers waren evenmin te vertrouwen.

Een keer nam zo'n controleur een schaal met inhoud in beslag, denkend dat het achtergehouden boter was. In werkelijkheid was het door moeder Winkel gemaakte pudding. Achteraf hebben ze op de boerderij flink gelachen over die stomme kerels.

Arrestatie van een belangrijk deel van de leiding van de B.S.

Na verloop van tijd vertrok B.S.-commandant Ir. Krikke naar een ander onderduikadres. Al te lang op één plek blijven vond hij te riskant. Door de vergaderingen die hij in Oukoop had gehouden, waren verscheidene mensen van zijn verblijfplaats op de hoogte gekomen en stel je voor dat één van hen, na opgepakt te zijn, zou doorslaan!

Toch liep het niet goed met hem af. Tijdens een vergadering in het gebouw van de Kamer van Koophandel, Maliesingel 2 te Utrecht, op 22 november 1944, vielen de Duitsers daar binnen en arresteerden negen aanwezigen; twee wisten zich te redden.

Krikke was een van de gearresteerden. In de kelder van het Utrechtse gebouw werden de gevangenen aan een eerste verhoor onderworpen, waar groot fysiek geweld aan te pas kwam. Daarna werden ze overgebracht naar de Willem III-kazerne in Apeldoorn.

Hörst en Van Maanen, die ook voor die bijeenkomst opgeroepen waren, arriveerden te laat, merkten op dat overal Duitse wachtposten stonden, zagen tevens de overvalwagens staan en trokken zich meteen terug in een nabijgelegen café. Zo kropen de Nieuwer Ter Aa-ers door het oog van een naald.

De B.S. in het District Noord-West Utrecht overwoog om Krikke uit zijn gevangenschap te bevrijden, maar moest daar toch van afzien. De landelijke sabotagecommandant en de Rotterdamse commandant, beide mannen met ruime K.P.-ervaring, verkenden de mogelijkheid van een bevrijdingsactie voor alle negen mannen, maar werden ontdekt en doodgeschoten.

Intussen zat iedereen op de boerderij van Winkel wel "knijp", want stel eens dat de bezetters Krikke aan het praten kregen, of één van die andere gearresteerden die ook wel eens in Oukoop hadden vergaderd. Dat gebeurde echter gelukkig niet; niemand liet wat dat betreft iets los.

Uiteindelijk belandde Krikke in een gevangenenkamp in Duitsland, waar hij zeer verzwakt de bevrijding beleefde. Hij werd opgenomen in een Brits legerhospitaal in Rotenburg bij Bremen; daar overleed hij op 23 mei 1945. Slechts twee van de negen gearresteerden overleefden hun gevangenneming.

Tussen 22 november 1944 en januari 1945 had de B.S. in de provincie Utrecht geen één-

hoofdige leiding. In verzetskringen duidde men die periode later aan als "het Stadhoudersloze Tijdperk". In de loop van januari werd de K.P.'er S. de Man (schuilnaam "Siem") gewestelijk commandant. Hij bleef dat tot het einde van de oorlog.

Heden ontvingen wij de droeve tijding, dat 23 Mei 1945 in het Britsche Hospitaal te Rotenburg bij Bremen is overleden mijn innig geliefde man en der kinderen zorgzame Vader
Ir. A. F. U. KRIKKE,
 Gewestelijk Commandant der N.B.S., Prov. Utrecht in den ouderdom van 35 j.
F. J. KRIKKE—
 LANDMETER,
 ULI en TINEKE.
 Utrecht, 28 Juni 1945
 Moliërelaan no. 23. 2610

Afb. 4. Krante-advertenties, waarin melding wordt gemaakt van het overlijden van Ir. A.F.U. Krikke ("meener Van Breukelen").

Een groot man is van ons heen gegaan.

Zuiver en hard als zijn leven was zijn afscheid ervan. Ver van zijn Landje heeft hij zijn verzet bekroond met het offer van zijn leven. Als een duizelende slag heeft het overlijden van den oud Districtscommandant „van Breukelen” ons, oude garde der Binnenlandsche Strijkrachten in het District Noord-West Utrecht, getroffen.

Ir. A. F. U. Krikke („van Breukelen”) overleed op 23 Mei j.l. in een Engelsch hospitaal nabij Bremen.

Zooals we hem hebben leeren kennen en liefhebben:
 als den eenvoudigen, eerlijken mensch, wars van alie egoistische materiele bijbedoelingen,
 als den diep meelevendenden vriend,
 als den fellen, principiëelen en hartstochtelijken vrijheidsvechter,
 als den commandant met zijn van nature zoo rijke en groote leidersgaven,
 als ons aller mede-partisaan.
 zoo zullen wij hem gedenken.

Evenals we — van Maarsen tot de Waver en van Loenen tot Kockengen — ons spontaan aanboden hem, na zijn arrestatie als Gewestelijk Commandant, te bevrijden uit elke gevangenis en elk concentratiekamp, even spontaan en eensgezind zullen we thans probeeren, in zijn geest en met zijn voorbeeld voor oogen, hem te vervangen bij den grooten strijd om ons Landje weer groot te maken.

„van Breukelen” is heen gegaan,
 maar heeft ons niet verlaten.

v. d. Heijden.

Bevrijding van de gebroeders Reurings

Op 24 april 1945 deden landwachters een inval in de touwslagerij van de gebroeders Reurings aan de Herenweg in Wilnis. Onder de lemen vloer vond men een van de melkbussen met wapens, die daar begraven waren. Ook trof men twaalf fietsen aan, twee motorfietsen en voorwerpen die nodig waren bij de afhandeling van wapendroppings. Alle mannen die op het erf van Reurings aangetroffen waren, werden gearresteerd. Een boer die nog over een paard beschikte, werd gedwongen met een grote boerenwagen voor te rijden. Daarop werden alle in beslag genomen goederen geladen en vervolgens werd onder toezicht van vier landwachters afgemarcheerd via de Lange Zuwe richting Breukelen en Utrecht.

In de tussentijd had snel handelen door de Wilnisser ondergrondse tot een bevrijdingsplan geleid. Op de hoek van de Lange Zuwe en de Dwarszuwe legden ze een hinderlaag. Toen de kleine kolonne de bocht nam, werd een geslaagde verrassingsaanval uitgevoerd. Eén landwachter werd daarbij direct gedood; één vluchtte gewond weg; de twee anderen trokken zich in dekking terug. De ondergrondse ging er zo snel mogelijk met de bevrijde gevangenen vandoor. De beladen boerenwagen liet men achter. Het in veiligheid brengen van de mensen had de allerhoogste prioriteit.

De gewonde landwachter kwam, na over een sloot te zijn gesprongen, op grond van Winkel terecht. Tussen de koeien door rennend slaagde hij er in over die langgerekte kavel weiland de boerderij te bereiken, ondanks zijn ernstige borstwond. "Ga een dokter halen", schreeuwde hij tegen de eerste de beste die hij zag. Winkel legde hem op stro in een paardebox, naast de stier, want zijn vrouw had hem onmiddellijk te verstaan gegeven dat ze "die viezerd" niet in huis wenste te hebben.

De landwachter beschouwde de hem toegewezen plek als vernederend, en toen Winkel uit zijn buurt was, stond hij op en strompelde het huis in, waar hij meteen tegen mevrouw Winkel begon uit te varen dat hij deze behandeling geen manier van doen vond. Met grote helderheid van geest wist zij tegen te werpen dat het heel gevaarlijk zou zijn ergens in huis te gaan liggen, want stel dat de ondergrondsen hem zouden zoeken "om hun werk af te maken", dan zouden ze in huis rondkijken, maar niet meteen denken aan zo'n paardestalling vlak naast de stier. Dat vond de gewonde landwachter eigenlijk wel een redelijk argument, en hij ging eigener beweging terug naar de paardestal.

Op aanraden van de ondergrondse fietste Winkel naar Breukelen om bij de plaatselijke autoriteiten te melden dat er een gewonde landwachter bij hem verbleef. "Dat moet je gaan zeggen", zeiden ze, "anders raak je verdacht".

Enige tijd later arriveerden de beide andere landwachters. Vader Winkel, net weer thuis, zoon Henk Winkel en Henk van Rooyen, die boerenarbeider was bij de buurman, werden voor verhoor tegen de muur van de boerderij gezet, maar gelukkig konden ze in alle oprechtheid alleen maar zeggen van niets te weten. De ondervraging eindigde met enkele zware bedreigingen: wanneer alsnog iets verkeerd over hen aan het licht zou komen, dan zouden Winkel en de zijnen onmiddellijk gevangen worden genomen en de boerderij in brand worden gestoken. Daarna vertrokken de landwachters met hun gewonde kameraad en zijn gesneuvelde collega op de gevorderde boerenwagen naar Utrecht.

Omdat het gevaar bestond dat er ook op de boerderij nog een nader onderzoek naar het gebeurde zou worden ingesteld, verhuisden de beide zoons Winkel en de onderduikers tijdelijk naar elders.

Voedselschaarste

Het voedsel dat de bevolking in West-Nederland tegen inlevering van distributiebonnen in de tweede helft van 1944 en het begin van 1945 nog kon kopen, moest voornamelijk uit het noorden en oosten van het land komen: aardappelen en graan voor het brood. Er was daar nog genoeg, maar toen op 17 september 1944 de Nederlandse regering in Londen de spoorwegstaking afkondigde, namen de Duitsers wraak door alle vervoer van voedsel naar het westen te verbieden. Toen op 8 november dat vervoersverbod werd opgeheven, was een niet meer in te lopen achterstand ontstaan.

De hongerende bevolking ging vervolgens zelf overal op zoek naar voedsel, ook op het platteland in onze omgeving. De boeren deden hun best te helpen, tot de uiterste grenzen die de verplichte levering aan de overheid hen bood. Zo ook J.W. Winkel. Soms had hij wel twintig om eten smekende mensen tegelijk op het erf. Dan had hij moeite om na enige tijd noodgedwongen "neen" te verkopen. Maar de scherpe controle door de C.D. op de agrarische productie beperkte de bewegingsvrijheid van de boer heel sterk. Slechts doordat er niet vergeleken kon worden met de opbrengsten uit eerdere jaren (bijvoorbeeld omdat er praktisch geen krachtvoer te koop was en de omstandigheden op diverse boerderijen uitzonderlijk waren) had men enige mogelijkheid om ongestraft wat melk of kaas buiten de leveringsplicht om te verkopen.

Leen de Haan, die tot 1938 melkboer was geweest in Hilversum, zag toen een aantal van zijn vroegere vaste klanten terug. Hij schrok ervan hoe vermagerd ze waren.

Extra moeilijk werd de voedselvoorziening voor de onderduikers, die niet op hongertocht konden gaan. In een nacht zijn op land van Winkel ongeveer tien drachtige schapen illegaal geslacht; alleen de koppen en poten vond hij terug. Het bijeendrijven en vangen van de dieren kan alleen door een groep mensen gebeurd zijn, zodat het vermoeden postvatte dat het het werk is geweest van onderduikerhelpers.

"Die arme Führer"

Tegen het eind van de oorlog kwam een in de buurt ingekwartierde Duitser eigener beweging ongeveer iedere week wel een keer op de boerderij

van Winkel wat drinken, nadat hij in de polder wat was gaan jagen of op vis-sen schieten. Men beschouwde hem als een "goede Duitser, die ook maar ge-stuurd was". Hij vroeg nooit ergens naar en heeft, voor zover de familie Winkel weet, nooit iets bemerkt van onderduikers en andere illegale activi-teiten. Toen de oorlog voorbij was, kwam hij zelfs nog netjes afscheid nemen, opgelucht dat hij spoedig naar zijn gezin en huis terug zou mogen. Niettemin liet hij zich ontvallen: "maar toch, die arme Führer". Daar schrokken de Winkels van. Nooit eerder hadden ze zich zo duidelijk gereali-seerd met welk een persoonlijk charisma Hitler tot aan het eind bijna een heel volk in zijn ban had weten te houden.

Fout voor het goede doel

Bij het verzamelen van de informatie voor dit artikel viel mij op hoezeer in de oorlog allerlei zaken geheel of grotendeels geheim konden blijven, zelfs voor buurtgenoten. In het noorden van Oukoop wist men nagenoeg niets van wat zich in het zuiden van Oukoop afspeelde en zelfs in de nabije omgeving was maar weinig bekend. Vragen stellen deed men toen niet.

Doordat men in oorlogstijd vaak lang niet alles wist en verhalen bij het doorvertellen snel vertekend raakten, konden gemakkelijk verkeerde conclusies worden getrokken. Pijnlijk was dat vooral als het er om ging wie "goed" en wie "fout" was tijdens de oorlog.

Tegen het einde van de oorlog bereikte "Tom" via via het bericht dat zijn in Friesland achtergebleven vriendin een "moffenmeid" was geworden. Hij was daar erg verdrietig om. Zodra hij na het einde van de oorlog een kans had naar Friesland terug te keren, ging "Tom" onmiddellijk. Korte tijd later kwam hij samen met zijn vriendin even naar Oukoop terug. Triomfantelijk stelde hij haar aan de familie Winkel voor: ze had inderdaad relaties met Duitsers onderhouden, maar op dringend verzoek van de ondergrondse, om inlichtingen te verzamelen. Het thuisfront had alleen maar goede dingen over haar te melden gehad.

De boerderij na de oorlog

Jan Willem Winkel bleef boer tot 1 mei 1956. Toen verpachtte hij Land-zicht aan zijn zoon Hendrik, die medio 1962 eigenaar werd. Op 17 januari 1966 overleed vader Winkel te Utrecht. Zoon Hendrik zette het Oukoopse boe-renbedrijf voort tot september 1986, waarna het meeste land met het bijbeho-rende melkquotum werd verkocht. Thans wordt de boerderij bewoond door Hendriks dochter Maria Willemina uit den Bosch-Winkel en haar man J. uit den Bosch.

Bronnen

- Gesprekken met Mw. Rika Fokker-Winkel (Oukoop, 21 maart en 26 juli 1995), de heer Maarten Winkel (Barneveld, 21 maart 1995), de heer W. van den Bosch Sr (19 april 1995) en de heer L. de Haan (8 en 16 mei 1995). Verder werd enige informatie verzameld door de heer J. uit den Bosch.
- V. Smits, 1990. Maarssen 1940 - 1945. Eigen uitgave van de schrijver. Maarssen, 201 blz., in het bijzonder blz. 141 - 143 (Ir. Krikke).
- T. Spaans-van der Bijl, 1995. Utrecht in Verzet. Uitgave onder auspiciën van de lidvereni-ging Utrecht van de Nationale Federatieve Raad van het voormalig Verzet Nederland, Utrecht, 399 blz., in het bijzonder blz. 308 - 309 en 326 - 328 (Ir. Krikke) en 320 - 323 (wa-pendroppings).
- T.D. van Soest, 1984. Oorlogstijden. In: A. Bloed, L.R. Mur en H.W. van Soest (Red.), Van Wildernis tot Ronde Venen. Uitgave Stichting Wilnis 900 Jaar, blz. 121 - 137, in het bij-zonder blz. 127 (huiszoeking bij Reurings).
- Een deel van de in dit artikel beschreven gebeurtenissen kwam ook aan de orde in de VAR van 4 mei 1995, onder de titel "Verzet in de polder", met helaas erg veel fouten (zie tevens de rectificatie in de VAR van 11 mei 1995).